

La informació que aquí apareix està treta de:

<http://www.pensament.com/filoxarxa/filoxarxa/FiloXarxa.htm>

Empirisme

La doctrina filosòfica que sosté que les **idees** i el **coneixement** en general provenen de l'**experiència**, tant en sentit psicològic (o temporal: el coneixement neix amb l'experiència) com en sentit epistemològic (o lògic: el coneixement es justifica per l'experiència). A **Kant** es deu el seu ús en filosofia en el sentit actual: anomena a **Aristòtil** «principal representant dels *empiristes*» i, a **Locke**, un dels seus seguidors actuals en referir-se a la teoria que deriva de l'experiència els coneixements que posseeix la raó.

A **Aristòtil** es deu la primera línia de pensament que vincula de manera sistemàtica el conèixer a l'experiència sensible, però l'empirisme, com a doctrina filosòfica sistemàtica, se suposa característica de la filosofia anglesa; indicis d'aquest tipus de pensament es veuen fins i tot en l'actitud teòrica d'alguns **escolàstics**, com **Roger Bacon** i **Guillem d'Occam**, si bé els vertaders precursors de l'empirisme teòric són, en realitat, **Francis Bacon** (1561-1626) i **Hobbes** (1588-1679); el primer destaca la necessitat de recórrer a la **inducció** i a la **observació** per fer ciència i el supòsit del segon -racionalista en alguns dels seus plantejaments- que «tot és cos» no permet començar i justificar el coneixement si no és a partir de la **sensació**. Els qui donen forma sistemàtica a l'empirisme són, no obstant això, **Locke** (1632-1704), **Berkeley** (1685-1753) i **Hume** (1711-1776). A ells es deu la versió clàssica de l'empirisme, els punts fonamentals del qual són:

- 1) l'afirmació que no existeixen **idees innates** i
- 2) que el coneixement procedeix de la sensació, o **experiència** interna o externa;

D'aquesta manera afirma tant la prioritat temporal del coneixement sensible (el coneixement comença amb l'experiència) com la seva prioritat epistemològica o lògica (el coneixement requereix l'experiència com a justificació).

Els textos més fonamentals de l'empirisme clàssic pertanyen a J. **Locke**, en especial a la seva obra *Assaig sobre l'enteniment humana* (1690) (**veure text 1 i text 2**).

- El llibre I d'aquesta obra és una crítica tancada a la doctrina de les idees innates, tal com les entenen els **cartesians**; no hi ha idees innates ni principis teòrics o morals. L'enteniment, abans de tota experiència, no és més que una **tabula rasa**.
- El llibre II tracta de l'origen de les **idees** a partir de l'experiència sensible, interna o externa; nascudes les idees simples de la sensació o de la reflexió, l'enteniment pot a partir d'elles compondre idees complexes. En una d'aquestes idees complexes, la **substància**, poden distingir-se **qualitats primàries (objectives) i qualitats secundàries** (subjectives).
- El llibre III estudia el **llenguatge** i el IV el **coneixement** (si bé d'una manera que no està en plena consonància amb el llibre I).

La influència d'aquesta obra en els **il·lustrats** francesos va ser enorme; aquests van veure en Locke la superació del **racionalisme** que dominava en el continent

europèu des de **Descartes** a **Leibniz**, i van fundar en ella el seu model de raó empírica.

Leibniz, racionalista, va criticar l'empirisme de **Locke** a la seva obra *Nous assajos sobre l'enteniment humana* (1703-1704).

Les **idees simples** de **Locke** s'agrupen en quatre classes:

- 1) les que provenen d'un sol sentit; «groc», per exemple.
- 2) les que provenen de diversos sentits; la «forma», per exemple.
- 3) les que provenen de la reflexió interna, per pensar sobre idees simples dels sentits; el «pensament» i la «voluntat», per exemple.
- 4) les que corresponen, de forma combinada, de la sensació i la reflexió a un mateix temps a manera de síntesi; la percepció de la «existència» d'un objecte extern, per exemple, o el «dolor».

La **ment**, combinant, relacionant i abstractant, pot formar *idees complexes* -«la bellesa, la gratitud, un home, un exèrcit, l'univers»-, *relacions* i *abstraccions*. Les idees complexes es divideixen en *modes*, *substàncies* i *relacions*.

- Una **substància** és una idea complexa amb què concebem un ésser particular; la idea d'«home», per exemple.
- Un **mode** és la idea complexa amb què pensem, per abstracció, conjunts d'idees simples -referibles a diverses substàncies- que no subsisteixen com un ésser particular; la «dansa», per exemple, o la «bellesa».
- Una **relació** és una idea complexa que sorgeix de la comparació d'idees; Caio, per exemple, pensat com a home no diu més relació que a si mateix, però pensat com «marit», o com «pare» entra en relació amb una altra idea.

La distinció entre **qualitats primàries i secundàries**, divulgada per Locke, però utilitzada ja per Descartes, divideix les qualitats de les coses **sensibles** entre les que són *objectives* i, per tant, qualitats substancials dels cossos (extensió, figura, **número**, moviment i solidesa), i les que són *subjectives*, que només indirectament podem atribuir a la substància perquè les produeixen en nosaltres les qualitats primàries (color, sabor, so, temperatura, etc.). Qualitats primàries i secundàries són idees amb què pensem els **cossos**.

El punt de partida de **Berkeley** és la crítica a la distinció, feta per Locke, entre qualitats primàries i secundàries; la **consciència** no fa distinció entre primàries i secundàries: tota idea és un **fenomen** (subjectiu) de la consciència i tot allò que sabem de les coses és només el que percebem (subjectivament). Per això «ser és ser percebut» o «percebre».

Hume, al seu torn, admet la crítica de Berkeley i assumeix com a punt de partida que les idees són fenòmens de la consciència, però critica no sols la idea de substància externa, sinó també la de substància interna, o **jo**. D'aquí correspon el seu **escepticisme**, per quant el que pensem supera amb escreix allò que s'ha percebut, però només hi ha certesa d'allò que s'ha percebut, i el seu fenomenisme.

Als temps de **Hume**, el model científic newtonià era una **ciència empírica** amb tot el dret; l'empirisme de Hume dirigeix la seva atenció, no sols cap a la manera i el fonament del nostre conèixer, sinó també cap a una ciència empírica de l'home: el *Tractat de la natura humana* (1739) no confessa un altre objectiu que el d'aconseguir en el món de la moral allò que **Newton** ha aconseguit en el món de la física. Les investigacions de Hume es centren, doncs, no sols en l'estudi de l'enteniment (Llibre I del *Tractat de la natura humana*, i *Investigació sobre l'enteniment humà*), sinó també en el de la **moral** (Llibre III del *Tractat* i *Investigació sobre els principis de la moral*).

La innovació fonamental de Hume en la teoria del coneixement és la seva **distinció entre impressions i idees**, la *relació* que existeix entre unes i altres i la possibilitat que les idees *s'associïn* entre si. Una impressió és una percepció que, per ser immediata i actual, és viva i intensa, mentre que una **idea** és una còpia d'una impressió, i per aquest no és més que una percepció menys viva i intensa, que consisteix en la *reflexió* de la ment sobre una impressió; tal reflexió es fa per la **memòria** o la **imaginació**. Però, a més a més, les idees es relacionen entre si per una mena d'atracció mútua necessària entre elles: per *semblança*, per *contigüïtat* i per *causalitat*. Igual com a l'univers de Newton l'atracció explica el moviment de les partícules, en el sistema filosòfic de Hume les idees simples es relacionen -s'associen- entre si per una triple llei que les uneix. En el coneixement del que ell denomina **qüestions de fet**, la relació de causalitat exerceix una funció fonamental: síntesi de les dues lleis anteriors, semblança i contigüïtat, és ambdues coses alhora (cal que hi hagi semblança entre causa i efecte, i és necessària una contigüïtat en l'espai y el temps entre causa i efecte) més el *costum*, o *hàbit*, de generalitzar en forma de llei, o **enunciat** universal, les successions de fenòmens que succeeixen regularment en el temps.

L'exigència bàsica de què a tota idea li ha de correspondre una impressió perquè tingui sentit, o perquè a la paraula li correspongui una idea amb un contingut vertader, es constitueix en l'instrument ineludible de la crítica que institueix a tots els conceptes fonamentals de la filosofia tradicional:

- **causalitat,**
- **substància,**

- **ànima,**

- **Déu** i

- **llibertat.**

A quina impressió -es pregunta- correspon cadascuna d'aquestes idees?

La crítica que instaura l'empirisme clàssic acaba en el **fenomenisme** i l'**escepticisme**. Enfront de la dogmàtica seguretat que exigeix i pretén haver trobat el **racionalisme**, l'empirisme oferta la raonabilitat del coneixement **probable** i dels límits del coneixement. El valor històric de l'empirisme està en el seu **crítica**; però no a l'empresa no aconseguida de fundar prou el coneixement científic. Ofereix una alternativa, però no una síntesi i, per aquest, no una superació del racionalisme i el dogmatisme.

L'empirisme contemporani

Associacionisme d'idees i perspectiva fenomenista són els dos eixos sobre els quals han girat els successius sistemes empiristes posteriors, en **J.S. Mill**, **H. Spencer**, **F. Brentano**, **E. Mach** i altres, però també són empiristes altres sistemes filosòfics que deuen els seus pressupostos més aviat al **positivisme** del s. XIX, com són els de **Duhem**, **James**, **Peirce**, **Dewey** o **Russell**.

L'empirisme per excel·lència de l'edat contemporània rep el nom de **empirisme lògic** o **neopositivisme**. Els seus dos principis empiristes fonamentals són: el problema de la **verificabilitat**, amb les seves diverses solucions més o menys radicals, i el reduccionisme dels conceptes no lògics o no matemàtics de les teories a **enunciats observacionals** o a conceptes, en última instància, reductibles a ells.

Els escrits de **Karl R. Popper** representen una crítica dirigida al neopositivisme en general des d'un punt de vista empirista crític, que el seu autor va anomenar **racionalisme crític**. El seu principi de falsabilitat s'oposa diametralment a l'inductivisme que suposa el **principi de verificació**.

Els "dogmes" de l'empirisme

La nova **filosofia de la ciència**, és a dir aquella que s'oposa a la **concepció estàndard** de la ciència, insisteix sobre qüestions que semblen minar els punts fonamentals en què se sosté l'empirisme: la importància de la teoria en l'**observació** (observacions «carregades de teoria») i la crítica dirigida cap a l'excessiva distinció entre allò **teòric i allò observacional**. **W.V.O. Quine**, que ha posat en evidència els dos denominats «dogmes de l'empirisme», a saber, el **reduccionisme** i la distinció entre **analític i sintètic**, també ha destacat que solament «allò sensorial» és fonament suficient per a la ciència o per al **significat** de les paraules (**veure cita**).

Davidson, per altra part, critica el que podria anomenar-se el *tercer dogma de l'empirisme* (els dos primers, com hem dit, van ser criticats per **Quine**), a saber: l'existència d'una dualitat entre elements conceptuals i dades sensorials. És a dir, tota la tradició filosòfica anterior de tipus empirista (inclosa la naturalització de la filosofia realitzada per Quine) i, més encara la de tipus racionalista, havia acceptat implícita o explícitament un dualisme entre elements conceptuals i dades sensorials, dualisme al qual afegia un tercer terme intermedi: les idees de **Descartes** o de **Locke**, les impressions i idees de **Hume**, les intuïcions i els conceptes de **Kant**, o les dades sensorials del positivisme lògic. Davidson carrega contra la necessitat d'aquest tercer terme o intermediari, ja que prèviament ataca la necessitat de postular una separació entre conceptes i material no conceptualitzat.

Enllaços:

<http://www.alcoberro.info/planes/empirisme.htm>